

Майкл Кауфман

Конструювання маскулінності та тріада чоловічого насильства

Про автора:

Дослідник

Оратор, письменник і консультант, відомий інноваційним підходом до залучення чоловіків і хлопчиків до боротьби за гендерну рівність. Активно співпрацює з ООН і національними урядами, неурядовими організаціями, корпораціями, профспілками й університетами. Один із засновників Кампанії білої стрічки — глобального руху чоловіків з метою припинити насильство чоловіків проти жінок.

<http://michaelkaufman.com/>

Короткий опис статті:

У статті 1987 року, яка вже стала класичною, автор досліджує, як саме вибудовано соціальні уявлення про маскулінність та яку роль відіграє насильство в образі «справжнього чоловіка». В основі чоловічої ідентичності лежить тріада насильства — проти жінок, проти інших чоловіків та проти самих себе. Здійснюючи теоретичний аналіз і даючи практичні поради, Кауфман відкриває можливості майбутнього — те, якими можуть бути чоловічі ідентичності без аспектів домінування й насильства, і як це може змінити світ.

Перекладено за порадою Тамари Марценюк.

Оригінал: Michael Kaufman. The construction of masculinity and the triad of men's violence. In *Gender Violence: Interdisciplinary Perspectives*, edited by Laura L. O'Toole, Jessica R. Schiffman, and Margie L. Kiter Edwards. - 2nd ed., New York: New York University Press, 2007. P.33-56.

Переклад: Наталія Сліпенко.

Редагування перекладу: Марія Дмитрієва.

До болю знайома історія: зґвалтована жінка, побита дружина, зневажена кохана. Рух за права жінок з відчуттям нагальності і гнівом продовжує виносити на публічне обговорення численні форми насильства чоловіків проти жінок – від найочевидніших до найприхованіших. Ці форми насильства є тим аспектом чоловічого домінування у нашому суспільстві, які за результатами – якщо не завжди за задумом – зміцнюють це домінування. Акт насильства поєднує відразу багато сторін. В один і той самий час це насильство окремого чоловіка, який реалізує стосунки статевої влади, і насильство суспільства – ієрархічного, авторитарного, сексистського, поділеного класами, мілітаристського, расистського, безособового, божевільного суспільства – яке спрямоване через окремого чоловіка на окрему жінку. У психіці окремого чоловіка це може бути заперечення актом агресії власного соціального безсилля. Загалом ці акти насильства – як ритуалізований прояв наших соціальних відносин влади: панівний і слабший, сильний і безсилий, активний і пасивний... маскулінний і фемінний.

Для чоловіків почути про досвід жінок як об'єктів насильства чоловіків означає зруйнувати будь-яку вдовolenість від поточного становища кожної статі. Сила та гнів, що їх ми чуємо у відповідях жінок, змушують нас переглянути те, що ми дізнавалися ще в юному віці. Коли мені було одинадцять чи дванадцять років, друг пояснив мені різницю між “трахнув” і “зґвалтував”. Це було просто: у випадку зґвалтування ти прив'язуєш жінку до дерева. В той час анатомічні подробиці були все ще

не зовсім зрозумілими, але в будь-якому разі це було щось таке, що “ми” робили. Це знання було лише частиною освіти, котра розпочалась за роки до того, про відносну владу та привілеї чоловіків і жінок. Я пам’ятаю, як сміявся, коли друг мені це все пояснював. Зараз я здригаюсь. Різниця у моїй реакції частково полягає в тому, що у дванадцять років це було частиною вихилясів і вдавання, які супроводжували моє дорослішання. Тепер, звичайно, у мене інша точка зору на цю проблему. Це точка зору дорослої людини, але, що важливіше, мій світогляд змінюється завдяки втручанню жінок – тієї більшості, чий голос завжди придушували.

Це переосмислення реальності насильства чоловіків проти жінок пробуджує багато глибоких почуттів і спогадів у чоловіків. Коли ми повертаємось до цих спогадів і бачимо їх в іншому світлі, стає очевидним новий зв’язок: насильство чоловіків проти жінок – лише один кут в тріаді чоловічого насильства. Два інші кути – насильство проти інших чоловіків і насильство проти самих себе.

На психологічному рівні всюдисутність насильства є результатом того, що Герберт Маркузе називав “доданою репресією” наших сексуальних та емоційних бажань.¹ Підміна бажання насильством (а точніше, перетворення насильства на форму емоційно втішеного заняття) різною мірою відбувається у жінок і в чоловіків. Конструювання маскулінності включає конструювання “доданої агресивності”. Соціальний контекст цієї тріади насильства – інституціоналізація насильства у плин більшості аспектів соціального, економічного й політичного життя.

Ці три кути тріади зміцнюють один одного. Першому куту – насильству проти жінок – не можна успішно протистояти, не чіпаючи інших двох кутів. Для цього всього потрібно зруйнувати соціальний ґрунт для насильства: патріархатні, гетеросексистські, авторитарні, класові суспільства. Ці три кути і суспільства, в яких вони процвітають, живляться одне одним. І, як ми припускаємо, разом вони і падають.

Соціальна й особиста природа насильства і агресії

Походження насильства

Найдражливіше питання у проблемі чоловічого насильства – це, звичайно, його біологічні витоки. Було б дуже корисно знати, чи чоловіки зокрема чи люди загалом біологічно (наприклад, генетично чи гормонально) схильні до насильницьких дій проти інших людей.

Від самого початку фемінізм чітко розрізняв стать і гендер. Суто біологічні відмінності між статями утворюють лише субстрат для конструювання суспільством людей із гендером. І справді, на додачу до бажання стати союзниками у боротьбі наших сестер проти пригноблення, багатьом чоловікам фемінізм цікавий через спроби розвести поняття “чоловічий” і “маскулінний”. Хоча багато пов’язаних із маскулінністю характеристик це цінні людські риси: сила, дерзання, відвага, раціональність, інтелект, сексуальне бажання – спотворення цих рис в маскулінній нормі та виключення інших рис (пов’язаних із фемінністю) є гнобительським і руйнівним явищем. Процес впихування себе у вузькі штани маскулінності складний для всіх чоловіків, навіть якщо свідомо вони його так не сприймають.

Але дійсний зв’язок між статтю і гендером неоднозначний. По-перше, те, що можна назвати “гендерним ремеслом” суспільства, виконує свою роботу над біологічними істотами – істотами, для яких їхні тіла є первинним джерелом задоволення й болю.² Розуміння зв’язку між статтю і гендером додатково ускладнюється ще й тим, що продукування гендеру саме по собі – надзвичайно складний і заплутаний процес. Як зазначають Мішель Барретт і Мері Макінтош, хоча

стереотипні ролі справді існують, жодна окрема людина не є “пасивною жертвою монолітно накинutoї їй системи”.³

Останніми роками значні зусилля докладаються для повернення аналізу соціальної поведінки людей у царину біології. Соціобіологія має на меті не що інше, як звести всі соціальні контакти між людьми до нашого генетичного спадку. Дослідження приматів, мурахоїдів та стрічкових хробаків як засіб виявити справжню природу людей майже дивує своєю наївністю, але часом воно соціально небезпечне і в своєму задумі, і у виконанні. Як зазначали багато критиків, воно нехтує тим, що унікальне в людях – нашим творенням вічно мінливих суспільних устроїв.

Дійсно, люди є тваринами – фізичними істотами, на яких впливають вимоги розмаїтих генів, клітин, органів і гормонів. Однак у нас нема повного розуміння того, як ці речі формують поведінку, і навіть якби ми його мали, поведінка – це лише маленька фрагментована мить, яку слід розглядати у ширшому масштабі людського бажання і мотивації. Навіть якби ми володіли повнішою інформацією, важливим є те, що люди, на відміну від приматів чи славнозвісних мурах, живуть у суспільствах, які постійно розвиваються і дуже різняться між собою. Від часів появи людей на світі наша історія була віддаленням від безпосереднього, “природного” тваринного животіння.

Навіть якби ми могли довести, що люди загалом, чи чоловіки зокрема, схильні до конструювання нейтронних бомб, це не допомагає нам відповісти на набагато важливіше питання про те, як саме, власне, кожне суспільство формує, обмежує чи посилює цю схильність. Якщо розглядати лише питання насильства, чому із розвитком суспільств насильство із чогось ізольованого й у своєму у вираженні часто ритуального перетворюється на всюдисутню рису щоденного життя? І чому деякі форми фізичного насильства вважаються прийнятними (наприклад, тілесне покарання дітей), а інші – ні (наприклад, фізичні напади на фараонів, президентів і єпископів)?

Варто зазначити також таке: немає жодних психологічних, біологічних чи соціальних доказів того, що люди не схильні до агресії і навіть насильства. З іншого боку, вроджена схильність до співпраці та миролюбства також повністю можлива. Може навіть бути, що чоловіки – через гормони – біологічно агресивніші та схильніші до насильства, ніж жінки. Ми не знаємо відповіді на ці запитання через ту просту причину, що чоловіки, що їх ми досліджуємо, не існують поза суспільством.

Але в будь-якому випадку, важливе питання – що суспільства роблять із насильством. Які форми насильства в суспільстві схвалюються чи толеруються? Які форми насильства ніби вбудовані в саму структуру наших суспільств? Соціальний розвиток людини завжди передбачав обмеження, стримування, формування, витлумачення, скеровування і перетворення різних біологічних тенденцій. Чи не може бути, що цей процес стримування був і лишається дуже вибіркоким? Можливо, стримування певних імпульсів та заперечення певних потреб загострюють інші імпульси. Я думаю про чоловіка, який відчуває, що в нього в житті немає зв'язку з іншими людьми, тож він іде й гвалтує жінку.

Попри те, що фемінізм загалом відкидає соціобіологію, ця псевдонаука набула дивної підтримки серед деяких феміністок. У своїй книжці “Проти нашої волі: чоловіки, жінки і згвалтування” Сюзан Браунміллер стверджує, що жорстока чоловіча агресія не лише психологічно вроджена, а й базується на чоловічій анатомії. З іншого боку, жіноча сексуальність представлена з точки зору віктимізації та безсилля. Вона пише: “В силу анатомії – через неунікну форму статевих органів – людина чоловічої статі була природним хижакком, а людина жіночої статі слугувала йому природною жертвою”.⁴ Як каже Еліс Еколз, чимало представниць культурного фемінізму також схильні відтворювати багато традиційних, стереотипних образів чоловіків і жінок.⁵

Ключове питання для нас – не те, чи схильні чоловіки до насильства, а що суспільство робить із цим насильством. Чому наріжним каменем такої кількості суспільств стали різноманітні прояви насильства, найчастіше здійснювані чоловіками? Чому так багато форм насильства дозволяються або навіть заохочуються? Яка насправді природа насильства? І як утворюються і зміцнюються сценарії насильства і прагнення домінування?

Соціальний контекст

Для кожного, здавалося б, окремого акту насильства існує соціальний контекст. Це не означає, що немає патологічних насильницьких дій, але навіть і в цьому випадку “мову” акту насильства, спосіб, у який насильство проявляється, можна зрозуміти лише в межах певного соціального досвіду. Тут нас цікавлять прояви насильства, які приймаються як більш-менш нормальні, навіть якщо й варті осуду: бійки, війна, зґвалтування, напади, психологічне насильство і так далі. Який контекст чоловічого насильства у поширених суспільних устроях сьогодення?

Насильство вже давно закріпилося як прийнятний спосіб розв’язання конфліктів. Але тепер розлогі апарати поліцейської діяльності та ведення війни у країнах по всьому світу загрожують майбутньому самого життя.

“Цивілізовані” суспільства створювалися і формувалися через знищення, стримування та експлуатацію інших народів: винищення корінного населення, колоніалізм та рабовласництво. “Мені йдеться, – пише Еме Сезер, – про суспільства, з яких висмоктали саму їхню сутність, розтопані культури, підірвані суспільні інститути, конфісковані землі, розбиті релігії, знищені мистецькі шедеври, стерті неймовірні можливості... Я говорю про мільйони... людей, якими пожертвували”.⁶

Наші стосунки із природним середовищем часто описуються метафорою зґвалтування. Ставлення до природи з погляду її завоювання, оволодіння середовищем, котре чекає на своє використання заради прибутку, має величезні наслідки, коли в нашому розпорядженні є технології, спроможні назавжди зруйнувати екологічний баланс, що будувався протягом сотень мільйонів років.

Щоденне життя індустріальних класових суспільств за своєю природою насильницьке. Насильство прикидається економічним обґрунтуванням – і хтось із нас перетворюється на продовження машин, а хтось – на мізки, відторгнуті від тіла. Наш промисловий процес стає сучасною дивою, на якій нас розтягують без міри і розривають на шматки. Це насильство, яке наражає працівників на небезпеку хімікатів, радіації, машин, понаднормової роботи та м’язового перенавантаження. Це насильство, яке прирікає більшість працювати до виснаження протягом сорока чи п’ятдесяти років, щоб потім потрапити на смітник суспільства для старих і використаних.

Расизм, сексизм і гетеросексизм, які інституціоналізовані в наших суспільствах – це соціально регульовані акти насильства.

Наші міста самі по собі є насильством – не лише над природою, але й над людською спільнотою та стосунками між людьми і природою. Як зазначив архітектор Френк Ллойд Райт, “дивитись на план великого міста – це дивитися на щось схоже на переріз фіброзної пухлини”.⁷

Наші міста, наша соціальна структура, наше робоче життя, наші стосунки з природою, наша історія – це більше, ніж фон для поширеності насильства. Вони і є насильством, насильством в інституціоналізованій формі, вбудованим у фізичні структури та соціоекономічні відносини. Згідно із соціологічним аналізом насильства у наших суспільствах, людина навчається насильства, коли стає свідком соціального насильства або ж його жертвою: чоловік б’є хлопчика, хлопчик б’є собаку.⁸

Такі випадки «зараження» насильством – це реальність, бо, як показує аналіз випадків побиття дружин чоловіками, чимало насильників самі в дитинстві зазнавали знущань. Але важливішим є те, що наші особистості й сексуальність, наші потреби і страхи, наші сильні та слабкі сторони, і навіть ми самі створені – а не просто навчені – дійсністю, в якій ми живемо. Насильницький соціальний порядок плекає психологію насильства, яка в свою чергу зміцнює соціальні, економічні та політичні структури насильства. Невситимі потреби цивілізації і постійне розростання успадкованих структур насильства вказують на те, що розвиток цивілізації нероздільно пов'язаний із постійним зростанням насильства проти людей та природного середовища.

Було б легко, але, зрештою, не дуже корисно почати використовувати термін “насильство” як метафору для всіх протистоянь, суперечностей та нещасть у нашому суспільстві. Поки що залишмо сферу соціального і розберімо природу так званого індивідуального насильства.

Тріада чоловічого насильства

Довготривалість пригноблення жінок має базуватись на чомусь більшому за змову, на чомусь складнішому, ніж біологічна вада, і витривалішому, ніж економічна експлуатація (хоча певною мірою всі вони можуть відігравати роль).

Джуліет Мітчелл⁹

Здається, неможливо повірити, що сама лише жадібність могла надихнути чоловіків на таку непохитність мети.

Джозеф Конрад¹⁰

Сфера, у якій розташована тріада чоловічого насильства – це суспільство, або суспільства, побудовані на структурах домінування і контролю. Хоча часом цей контроль символічно втілюється в конкретному батькові – патріархат за своїм визначенням – важливіше підкреслити, що патріархатні структури влади, панування і контролю наскрізь просякають соціальні, економічні, політичні та ідеологічні заняття і наші стосунки із природним середовищем. Можливо, більше ніж будь-коли протягом довгої епохи патріархату, влада не зосереджена в руках батька, принаймні у більшій частині прогресивного капіталістичного і некапіталістичного світу. Це спонукало не одного автора поставити під сумнів доцільність терміну “патріархат”.¹¹ Але я вважаю, що цей термін залишається корисним як широка описова категорія. В цьому сенсі Джессіка Бенджамін говорить про нинішнє правління патріархату без батька: “Властива цьому періоду форма панування виражається не прямо у вигляді влади, а непрямо як трансформація всіх стосунків та занять в предметну, інструментальну, знеособлену форму”.¹²

Структури панування та контролю утворюють не просто фон для тріади насильства, а й породжують це насильство і водночас живляться ним. Ці структури включають і наші соціальні стосунки, і нашу взаємодію із природним середовищем. Зв'язок між цими двома рівнями, безумовно, надзвичайно складний. Видається, що насильство проти природи – тобто нездійсненне і руйнівне прагнення оволодіти природним світом і завоювати його – за своєю суттю пов'язане із пануванням серед людей. Деякі з цих зв'язків досить очевидні. Можна навести приклад спустошення планети заради прибутку в капіталістичних суспільствах, яким притаманне панування одного класу над іншими. Але зв'язок між пануванням над природою та структурами панування серед людей глибший. Численні автори роблять провокаційні припущення щодо природи цього зв'язку.

Макс Горкгаймер і Теодор Адорно стверджують, що панування людей над іншими людьми створює передумови для панування над природою.¹³ Важлива підтема книжки Мері О'Браєн "Політика репродукції" – те, що чоловіки "усвідомили власну окремішність від природи і потребу заповнити цей розрив ще з тих темних доісторичних часів, коли ідея батьківської лінії закріпилась в думці людей. Патріархат – це сила піднятися над природною дійсністю за допомогою цих історичних, рукотворних реальностей. Це принцип влади у його первісній формі".¹⁴ Сімона де Бовуар каже, що неоднозначне ставлення чоловіків до природи переноситься на їхні почуття до жінок, яких вони розглядають як втілення природи. "Часом союзниця, часом ворогиня, вона подібна на темний хаос, з якого постає життя, як саме життя і як те інше, до чого життя прямує".¹⁵ Насильство проти природи, як і насильство проти жінок, насильство проти чоловіків і насильство проти самих себе, почасти пов'язане із тим, що Сідні Джурард називає вбивчими аспектами маскулінності.¹⁶

Індивідуальне відтворення чоловічого домінування

Жоден чоловік не народжується різником.

Бертольд Брехт¹⁷

У суспільстві, де вони домінують, чоловіки мають певні привілеї. Порівняно із жінками ми можемо вільно гуляти вулицями вночі, ми традиційно уникаємо хатньої роботи і в середньому маємо вищі зарплати, кращі роботи та більше влади. Однак ці переваги самі по собі не пояснюють індивідуального відтворення відносин чоловічого панування – тобто чому окремих чоловіків із дуже раннього віку приймає маскулінність. Прийняття маскулінності – це не лише "соціалізація" у певну гендерну роль, наче існує вже сформована людина, котра вивчає роль, а тоді грає її решту свого життя. Радше протягом свого психологічного розвитку він приймає й у внутрішнє набір гендерних соціальних відносин: людина, створена через процес дорослішання, стає уособленням цих відносин. До того, як хлопчиків виповнюється п'ять чи шість, фундамент для довічної маскулінності вже закріплений.

Базу індивідуального набуття гендеру формують два фактори, властиві людям і людському розвитку. Ці фактори не пояснюють існування гендеру: вони просто є передумовами його індивідуального набуття.

Перший фактор – це поступливість людських бажань. Для маленької дитини всі тілесні відчуття – дотик, зір, запах, звук, смак, думки – є потенційними джерелами сексуального задоволення. Або радше вони є сексуальним задоволенням в тому сенсі, що ми здатні отримувати задоволення від наших тіл. Але ця первинна полісексуальність обмежується, переформовується і стримується протягом процесу дорослішання, необхідного, щоб відповідати вимогам природного і соціального світу. На відміну від інших тварин наша сексуальність – не просто інстинкт: вона конструюється на індивідуальному та соціальному рівнях. Саме через це, а також через людську здатність думати і конструювати суспільства та ідеології, гендер може не співпадати із біологічною статтю.

Як зазначав Герберт Маркузе, а пізніше й Гед Горовіц, вимоги суспільств панування – суспільств із "доданою репресією" – все більше зводять сексуальність до генітального контакту в рамках гетеросексуальності як норми. (Маркузе стверджує, що певна "базова репресія" – перекриття або відхилення – людських бажань є необхідною для будь-якого спілкування між людьми. Але на додачу до цього, ієрархічні й авторитарні суспільства вимагають "доданої репресії", щоб підтримувати структури панування.)¹⁸

Це зведення до генітального контакту – не просто природна схильність надавати перевагу саме йому, а блокування енергії від цілого ряду форм задоволення (включаючи "ментальні" види

діяльності). І з причин, які обговорюють в інших працях Горовіц і Кауфман, набуття панівної форми маскулінності – це підсилення форм задоволення, що асоціюються із активністю, і додана репресія нашої здатності отримувати задоволення пасивно.

Ми намагаємося відшкодувати цю додану репресію radoщами й турботами роботи, дозволя, спорту та культури. Але їх недостатньо, щоб перекрити ті жорсткі обмеження, котрі регулюють любов і бажання. Кажучи грубо, два дні вихідних не можуть емоційно компенсувати п'ять днів виснажливої роботи. Більше того, ці соціальні заняття самі по собі є джерелом труднощів і напруження.

Другий фактор, який формує базу для набуття особистістю гендеру – те, що тривалий період людського дитинства призводить до сильної відданості батькам. Пристрасний зв'язок маляти із основними батьківськими фігурами набуває особливої сили й значущості для нашого особистого розвитку в суспільствах, де на жінок покладається основна відповідальність за виховання дітей, де стосунки дитини зі світом переважно відбуваються за посередництва маленької сім'ї, а не цілої спільноти, і де риси, пов'язані із “протилежною” статтю, стримуються.

Цей тривалий період людського дитинства – це затяжний період безсилля. Сильна любов до одного чи двох батьків поєднується із прикритим почуттям втрати та фрустрації. Ця природна амбівалентність надзвичайно загострюється в суспільствах, де увага, яку батьки можуть приділити дітям, обмежена, де соціальні вимоги додають до тих неминучих розчарувань, через які проходить маленька людина, і де один чи обоє батьків переживають і повторюють сценарії свого власного дитинства. Як ми побачимо, набуття хлопчиком маскулінності – це почасти відповідь на цей досвід безсилля.

На той момент, як діти у віці у п'ять чи шість років вже достатньо розвинені фізично, емоційно та інтелектуально, щоб чітко усвідомлювати себе окремо від батьків, вони вже увнутрішили ці батьківські фігури. Як у ранньому віці, так і пізніше ми ототожнюємо себе з явними характеристиками об'єктів нашої любові (або повстаємо проти них) і включаємо їх у наші власні особистості. Це переважно несвідомий процес. Це включення та увнутрішнення, або відкидання, характеристик об'єктів нашої любові є частиною процесу конструювання нашого Его, нашого “я”.

Це увнутрішнення об'єктів любові вибіркове і відбувається у конкретних соціальних середовищах. Безпосереднє середовище – це родина, яка є “потужною системою розміщення відповідно до класу та дієвим механізмом творення й передачі гендерної нерівності”.¹⁹ Сама по собі, більшою чи меншою мірою, сім'я відображає й відтворює ієрархічну гендерну систему суспільства в цілому.²⁰

Як зазначено вище, дитина має неоднозначне ставлення до своїх батьків (чи тих, хто їх заміняє). Любов поєднується із почуттями безсилля, напруги та розчарування. Дитячий досвід тривоги і безсилля є наслідком не лише заборон з боку суворих батьків, але і нездатності навіть найвідданіших батьків існувати винятково заради своїх нащадків через вимоги суспільства, вимоги природної реальності та вимоги їхніх власних потреб.

І дівчатка, і хлопчики мають ці змішані почуття та досвід безсилля. Але почуття до батьків та питання влади майже відразу набувають соціального значення. За роки до того, як дитина може це висловити, вона починає розуміти, що мати нижча за статусом, ніж батько, і що жінка стоїть нижче, ніж чоловік. Те, що ця нерівність не є природною, а нав'язана суспільством, ще поза розумінням дитини і навіть поза розумінням соціологів, президентів і священиків. (Навіть сам розмір може додавати до цього сприйняття нерівності, або, можливо, просто в ієрархічному, сексистському суспільстві розмір стає символом вищості.) Врешті-решт, біологічний факт “інакшості” просякається соціально нав'язаною інакшістю. Дитині презентують дві категорії людей: чоловіків,

які втілюють повну велич та владу людства, та жінок, які, за словами Сімони де Бовуар, визначаються як “інші” у фалоцентричному суспільстві.²¹

Відповідь людини на це безсилля і на прагнення задоволення – розвиток Его та Супер-Его, тобто чіткого власного «я» та внутрішнього механізму влади. Важливою частиною процесу розвитку Его є ототожнення із об'єктами любові. Діти обох статей все більше відкривають та дізнаються, хто є правильними об'єктами для ототожнення. Але ці об'єкти не є рівними. Суспільство надає маленькому хлопчику чудовий вихід. Він може почуватися безсилим у дитинстві, але в нього є надія, що дорослим чоловіком він матиме привілеї та (принаймні в дитячій уяві) владу. Сильна ідентифікація – тобто включення у своє власне «я» – з образом батька в першу чергу та інших чоловіків загалом – це його компенсація за власне відчуття безсилля й незахищеності. Це його компенсація за відчуження від першої любові – його матері.

У цьому процесі хлопчик не лише заявляє про своє право на діяльність, представлену чоловіками та батьком. У той же час він виходить за межі пасивності своїх дитячих стосунків із матір'ю та за межі загального відчуття пасивності (тобто пасивності в сенсі відчуття приголомшеності власними бажаннями і світом, який розчаровує). Він приймає проект контролю над самим собою та над світом. Він починає уособлювати активність. Маскулінність – це реакція проти пасивності та безсилля, і з нею пов'язане придушення всіх бажань та рис, які те чи інше суспільство визначає як негативно пасивні, або які пов'язані із пасивними переживаннями. З іншого ж боку, дівчинка усвідомлює, що вона ніколи не володітиме чоловічою владою, отже, найбільше, чого вона може прагнути – бути коханою чоловіком, тобто активно прагнути пасивної мети.

Таким чином, досягнення того, що вважається біологічно нормальним чоловічим характером (а насправді є соціально сконструйованою маскулінністю) – це один з результатів розділення людського бажання і людського єства на взаємовиключні категорії активності та пасивності. Монополія чоловіків на активність – не споконвічна психологічна чи соціальна потреба. Радше, увнутрішнення норм маскулінності вимагає доданої репресії пасивних цілей – бажання, щоб про тебе дбали. Репресія пасивності та акцентуація активності являють собою розвиток “додано агресивного” типу характеру. На жаль, такий тип характеру – норма у патріархатних суспільствах, хоча рівень агресії різниться від людини до людини і від суспільства до суспільства.

Причина цього процесу частково криється у відповіді на страх покарання та відмови. Чого люди бояться? Втратити любов і самоповагу. Чому, з точки зору дитини, вона може втратити любов та самоповагу? Через заборонені чи негідні вчинки. Щоб не робити того, що вважається забороненим або негідним, протягом цього процесу ідентифікації дитина увнутрішнює цінності й заборони суспільства. Це є формуванням Супер-Его, нашої совісті, почуття провини та стандартів самоповаги. Через увнутрішнення суспільної влади агресія направлена проти себе самого.²²

Весь цей процес розвитку Его – це формування психічного виміру, який слугує посередником між нашими несвідомими бажаннями, світом та суворим Супер-Его. Але як вже має стати зрозуміло, розвиток Его – це розвиток маскулінного або фемінного Его. У цьому значенні Его – це визначення самого себе, яке формується у певному соціальному та психологічному середовищі і в межах того, що Гейл Рубін називає конкретною статево-гендерною системою.²³

Хлопчик не просто *вчить* гендерну роль, він стає *частиною* цього гендеру. Все його єство, тією чи іншою мірою, буде маскулінним. Кен Кізі чудово відобразив це у своєму описі Хенка, головного персонажа в “Іноді нестерпно кортить”: “Чи потрібна була така м'язова маса, просто щоб ходити, чи ж Хенк вихвалявся своїм чоловічим розвитком? Кожен рух являв собою відкриту агресію проти самого повітря, через яке проходив Хенк”.²⁴

Підсилення маскулінності

Маскулінність несвідомо укорінюється до віку шести років, потім підсилюється із ростом дитини, а тоді просто вибухає у підлітковому віці. Зауваження Бовуар про дівчат не менш справедливе і щодо хлопців: “В пубертатному періоді майбутнє не просто наближається, воно оселяється в її тілі; воно стає максимально конкретною реальністю”.²⁵

Саме у підлітковому віці маскулінність отримує свою визначальну форму в індивіді. Маскуліна норма має свої власні нюанси та риси, залежні від класу, національності, раси, релігії та етнічного походження. І всередині кожної групи в неї є своє персональне вираження. Підлітковий вік важливий, бо цей час, коли тіло заново пробуджується, коли нарешті відбувається довгоочікуваний вступ у дорослість і коли наша культура закінчує соціо-освітню підготовку до дорослого робочого життя. В підлітковому віці біль і страх, викликані стримуванням “фемінності”, стають очевидними. Для більшості з нас відповіддю на цей внутрішній біль є підсилення бастионів маскулінності. Емоційний біль від цієї нав'язливої маскулінності придушується через підсилення самої маскулінності.

Сім'я, школа, спорт, друзі, церква, клуби, скаути, робота та медіа відіграють кожен свою роль, коли підліток намагається додати останні штрихи у своє становлення як справжнього чоловіка. Вираження чоловічої влади буде радикально різним залежно від класу. Для підлітка середнього класу з майбутнім у певній професії чи бізнесі його особиста й соціальна влада виражатиметься через пряме опанування світу. Ймовірними наслідками будуть трудоголізм чи принаймні визначення своєї цінності через статус і розмір зарплати. Фантазії про владу часто виливаються у мрії про славу та успіх. Для хлопчика з робочого класу шлях до підкорення світу через бізнес, політику, спеціальність та багатство майже недоступний. Для нього чоловіча влада часто набуває форми мачизму робочого класу. Сила домінувати прямо виражається через фізичну форму. Панування над засобами виробництва чи над іншою людиною досягається через чисту браваду та силу м'язів. У чудовому дослідженні розвитку тожсамості білих чоловіків робочого класу в Британії Пол Вілліс показує, що набуття позитивної робітничої тожсамості межує із розвитком певної гендерної ідентичності. Фізична праця, хоч загалом і стигматизована в суспільстві, стає втіленням маскуліної сили. “Фізична праця наповнена маскулініми якостями і має певні чуттєві аспекти для “хлопів”. Виснажливість та незручність фізичної роботи і зусиль набувають маскуліних аспектів та глибин і стають ледь не важливішими за саму роботу”.²⁶

Підлітковий вік – це також період наших перших справжніх романтичних стосунків. Хоча до- і ранньопідлітковий сексуальний досвід переважно гомосексуальний, ці переживання зазвичай знецінюються та ігноруються. Стосунки з молодими жінками – ось те, що треба. Така взаємодія ще більше сприяє набуттю хлопчиками маскулінності, бо вони взаємодіють із дівчатами, які в той же час набувають фемінності, яка доповнює цю маскулінність. Кожен момент їхньої взаємодії підсилює набуття кожною статтю свого гендеру.

Ламкість маскулінності

Маскулінність – це сила. Однак маскулінність жакливо крихка, бо вона насправді не існує в тому сенсі, в якому нас привчають думати, а саме як біологічна дійсність – щось справжнє, що ми маємо всередині. Вона існує як ідеологія; вона існує як поведінковий сценарій; вона існує в межах “гендерованих” стосунків. Але в підсумку це просто соціальна інституція із примарним стосунком із тим, до чого вона має бути синонімічною: нашою чоловічістю, нашою біологічною статтю. Маленький хлопчик не знає, що стать не дорівнює гендеру. Для нього бути чоловіком – це бути тим,

що він вважає маскуліним. Цей хлопчик – батько чоловіка. Тому бути немаскуліним означає бути безстатевим – “кастрованим”.

Напруга між чоловічістю та маскуліністю сильна, бо маскуліність вимагає придушення цілого ряду людських потреб, цілей, почуттів та форм самовираження. Маскуліність – це половина вузької, додано репресованої форми психіки дорослої людини. Навіть коли розумом ми усвідомлюємо різницю між біологічною чоловічістю та маскуліністю, маскуліний ідеал так глибоко вшитий у нас, що важко виплутати людину, якою ми хотіли б стати (більш “повністю людяну”, менш сексистську, з меншою доданою репресією і так далі), із людини, якою ми насправді є. Але в дитинстві та підлітковому (а часто і дорослому) віці ми не усвідомлюємо різниці між чоловічістю й маскуліністю. За винятком крихітної частини населення, яка народжується інтерсексуальними, не буває біологічних труднощів із тим, щоб бути чоловіком. Наявність прутня та яєчок – все, що потрібно. Тим не менш, хлопчики й чоловіки приховують величезну невпевненість щодо свого статусу як чоловіків. Ця невпевненість існує через те, що наша чоловічість прирівнюється до маскуліності; але останнє – це витвір нашої колективної, патріархатної, додано репресованої уяви.

У патріархатному суспільстві чоловічість дуже цінується, а чоловіки цінують свою маскуліність. Але всюди є неоднозначні почуття. Те, що початкове унутрішнення маскуліності відбувається ще на руках у батька, має тривале значення. Ендрю Толсон стверджує, що “для хлопчика маскуліність водночас таємнича і приваблива (своєю обіцянкою світу праці й влади), але в той же час загрозна (у своїй незвичності та емоційній дистанції). ... Вона працює в обидва боки; приваблює і відлякує у динамічному протиставленні. Це одночасне відчуження та приваблення унутрішнюється як постійна емоційна напруга, яку індивід мусить певним чином намагатися подолати”.²⁷

Хоча чоловічість і маскуліність високо цінуються, чоловіки повсюди не певні своєї власної маскуліності та чоловічості, свідомо чи ні. Коли чоловіків заохочують до відкритості, наприклад, у чоловічих групах взаємопідтримки та психологічного консультування, стає очевидним, що ледь не в кожного, часто під поверхнею, триває внутрішній діалог сумнівів щодо власного статусу чоловіка й маскуліності.

Варто лише згадати про стурбованість через прутень, цей незрівнянний скіпетр, цей символ патріархату та чоловічої сили. Навіть у дитинстві хлопчик більш чи менш свідомо переживає страшні фантазії “кастрації”. Дитина спостерігає, що люди, у яких немає прутня – це люди з меншою владою. В свідомості хлопчика чотирьох чи п’яти років, який не знає про силу реклами, держави, освіти, інтерактивних психологічних сценаріїв, нерівної оплати праці, сексуальних домагань і зґвалтування, що ще може розглядатися як причина привілеїв маскуліності, окрім малопомітної різниці між чоловіками та жінками, хлопчиками і дівчатками?

Звичайно, у цьому ранньому віці маленький прутень та яєчка не є достатнім захистом від світу. Вони також не можуть зрівнятися з величезними геніталіями батька чи інших чоловіків. Я пам’ятаю, як стояв в душі, коли мені було п’ять чи шість років, і захоплено дивився на батька. Через багато років я зрозумів, що коло замкнулося, коли я приймав душ зі своїм п’ятирічним сином і побачив, як у нього так само залякла шия, а в його очах був той самий погляд. Цей унутрішнений образ себе – маленького хлопчика нав’язливо залишається у підсвідомості кожного чоловіка. Це настільки сильне відчуття, що дорослі чоловіки йдуть на війну, щоб довести свою силу, показати, що в них є яйця¹. Подібні вирази і подвійне значення слова “імпотент” – не випадковість.

---

¹ Англійською ця фраза має значення “проявляти мужність”, також існує багато похідних фраз з подібною лексикою і відповідним значенням – прим. пер.

Самої лише наявності цієї напрочуд чутливої плоті, хоч як високо цінованої у патріархатній культурі, недостатньо, щоб гарантувати чоловічість і маскуліність. Але якщо в підлітковому віці та пізніше в чоловіків дійсно існують такі сильні сумніви щодо власного маскулінного статусу, як ми боремося з цими сумнівами? Один із шляхів – за допомогою насильства.

Насильство чоловіків проти жінок

Незважаючи на нижчий статус, який їм приписують чоловіки, жінки є привілейованим об'єктом їхньої агресії.

Сімона де Бовуар²⁸

Насильство чоловіків проти жінок – це найпоширеніша форма прямого, персоналізованого насильства у житті більшості дорослих. Від сексуальних домагань до зґвалтування, від інцесту до побиття дружин і до жорстоких порнографічних зображень, мало кому з жінок вдається уникнути чоловічої агресії в тій чи іншій формі.

Моя мета тут – не перераховувати та оцінювати різні форми насильства проти жінок і не намагатися визначити, що може входити у поняття насильства.²⁹ Моя мета – зрозуміти це насильство як прояв ламкості маскуліності та визначити його місце у збереженні маскуліності і чоловічого панування.

По-перше, насильство чоловіків проти жінок – це, мабуть, найчіткіше, найпряміше вираження відносної влади чоловіків та жінок. Те, що відносна соціальна, економічна та політична влада може виражатися у такий спосіб, є переважно наслідком різниці у фізичній силі та довічного досвіду (чи відсутності) тренування у бійках. Але вона також виражається в такий спосіб через протиставлення активності та пасивності. Активність як агресія – це частина визначення маскулінного гендеру. Не можна сказати, що це визначення завжди включає зґвалтування чи побиття, але ці можливості включені у визначення активності, яка присутньо базується на тілесній формі.

Зґвалтування – це слушний приклад прояву цих відносин влади та наслідків ламкості маскуліності у суспільстві доданої репресії. У свідченнях гвалтівників раз у раз повторюються вирази неповноцінності, безсилля, гніву. Але над ким ці чоловіки можуть відчути свою вищість? Зґвалтування – це злочин, який не лише демонструє фізичну силу, але й робить це мовою статево-гендерних стосунків між чоловіками і жінками. Свідчення засуджених гвалтівників, котрі Дуглас Джексон зібрав наприкінці 1970-х років, страшні, але розкривають сутність цього злочину.³⁰ Хел: “Я почувався нижчим щодо інших. ... Я був жадливої думки про себе, і за допомогою зґвалтування я зігнав це на комусь слабшому за мене, на комусь, кого я міг контролювати”. Карл: “Гадаю, я почувався так жадливо, так погано, почувався таким покидьком...” Лен: “Я відчуваю, що зґвалтування стосується не стільки сексуального бажання, скільки ставлення людини до самої себе і як це пов'язане із сексом. Мій страх зближуватися з людьми перейшов на секс, бо... це просто найповніша сфера, де можна випустити свій гнів, де можна зігнати свої почуття”.

Часом ці пережиті гнів та біль стосуються жінок, але так само часто – ні. В будь-якому випадку, вони направлені на жінок, котрі, як *Інші* у фалоцентричному суспільстві, є об'єктами містифікації для чоловіків, об'єктами, яким чоловіки з народження вчать виражати свої почуття та виговорюватись, або просто об'єктами із меншою соціальною владою і слабшими м'язами. Це зразковий злочин проти жінок, бо через нього розігрується на повну потужність статева різниця між людьми.

Ці гнів і біль іноді поєднуються із наслідками класової ієрархії. Джон: “Я був не впевнений у своїй привабливості для жінок. Я відчував, що сам по собі я не зможу їх знімати. Я взяв жінку нижчого

класу і спробував примусити її виглядати ще нижче, ніж вона була насправді, розумієте. Бо насправді я хотів жінку з вищого класу, але мені бракувало манер, щоб дійсно зняти таку жінку”.

У рамках стосунків такі форми чоловічого насильства, як зґвалтування, побиття і те, що Мег Лакстон називає “дрібною тиранією” чоловічого панування вдома³¹, потрібно розуміти водночас “як насильство, спрямоване проти жінок як жінок і проти жінок як дружин”.³² Сім’я забезпечує арену для вираження потреб та емоцій, які не вважаються прийнятними деінде.³³ Це одне з небагатьох місць, де чоловіки почуваються в достатній безпеці, щоб висловлювати свої емоції. А коли прориває дамбу, повинь летіти на жінок та дітей.³⁴ Сім’я також стає місцем, де можна розрядитися від насильства, якого людина зазнає на робочому місці. “На роботі чоловіки безсилі, тому в свій вільний час їм хочеться відчувати, що вони контролюють свої життя”.³⁵

Хоча це насильство можна обговорювати в розрізі чоловічої агресії, воно працює в межах дуалізму активності й пасивності, маскулітності й фемінності. Жодне не може існувати без іншого. Це не звинувачення жінок у тому, що їх б’ють, і не виправдання чоловіків, які їх б’ють. Це лише ознака того, що різні форми чоловічого насильства проти жінок є динамічним підтвердженням маскулітності, яка може існувати лише як несхожа на фемінність. Це мій аргумент на користь того, що маскулітність потребує постійної турботи та підтвердження. Це підтвердження проявляється у багатьох різних формах. Більшість чоловіків – не гвалтівники і нікого не б’ють, хоча існує ненульова ймовірність того, що більшість чоловіків використовували свою більшу фізичну силу або фізичний примус чи погрозу застосувати силу проти жінки принаймні один раз у підлітковому чи дорослому віці. Але для тих, хто приховує величезні сумніви в собі або надзвичайно негативну самооцінку, або хто не може впоратись із щоденним почуттям безсилля, насильство проти жінок може стати способом, у який вони намагаються підтвердити свою особисту владу мовою нашої статево-гендерної системи. Те, що ці форми насильства лише посилюють негативну самооцінку і почуття безсилля, показує ламкість, штучність та ненадійність маскулітності.

Насильство проти інших чоловіків

На рівні поведінки насильство чоловіків проти інших чоловіків помітне у суспільстві повсюдно. Деякі форми, такі як бійки, ритуалізоване показне насильство підлітків і деяких груп дорослих чоловіків, інституціоналізовані зґвалтування у в’язницях та напади на геїв чи расові меншини є безпосередніми проявами цього насильства. В багатьох видах спорту насильство є частиною змагання і розваги. Серед тонших форм – словесне приниження або, у поєднанні з економічними та іншими факторами, конкуренція в бізнесі, політичному чи академічному світі. У найстрашнішій його формі насильство давно вважається прийнятним і навіть улюбленим методом розв’язання різних поглядів та конфліктів серед різних груп і держав. У випадку війни, як у багатьох інших проявах насильства, насильство проти інших чоловіків (та цивільних жінок) поєднується із незалежними економічними, ідеологічними та політичними факторами.

Але насильство чоловіків проти інших чоловіків – це більше, ніж сума різних занять і типів поведінки. В цій формі насильства, на додачу до автономних факторів, які впливають на ситуацію, водночас відбувається кілька речей. Випускається агресія і ворожість, іноді взаємна, іноді одностороння. Але в той же час, як випускається агресія, ці акти насильства і всюдисутня можливість насильства чоловіків проти інших чоловіків посилюють дійсність, в якій стосунки між чоловіками, на індивідуальному чи державному рівні, – це стосунки влади.³⁶

Більшість чоловіків відчують присутність насильства у своєму житті. В когось з нас батько був деспотичним, жорстким чи навіть брутальним. У деяких з нас батько просто замало був поруч; більшість із нас мали татів, яких свідомо чи несвідомо відштовхувала наша потреба в дотиках і

ніжності, коли ми досягали певного віку. У всіх із нас в дитинстві був досвід, коли нас били чи з нас глузували. Ми навчилися битися, або ми навчилися тікати; ми навчилися глузувати з інших, або ми навчилися говорити чи жартувати так, щоб уникнути протистояння. Але в будь-якому випадку цей ранній досвід насильства спричинив величезну тривогу і потребував надзвичайних витрат енергії для його опрацювання. Тривога перейшла у мовчазний страх (особливо для гетеросексуальних чоловіків): всі інші чоловіки – мої потенційні кривдники, вороги, конкуренти.

Але ця взаємна ворожість не завжди проявляється. Чоловіки утворили складні організації чоловічої дружби та співпраці: клуби, гурти, команди, поїздки на риболовлю, карткові ігри, бари та спортзали, не кажучи вже про велике Чоловіче братерство. Звичайно, як зазначали багато феміністок, клуби гетеросексуальних чоловіків є субкультурою чоловічих привілеїв. Але вони також є притулком, де чоловіки за спільною згодою можуть знайти безпеку серед інших чоловіків. Це надійні сховки, де можна виявляти нашу любов і прихильність до інших чоловіків. Фройд припускав, що для встановлення соціальних стосунків між чоловіками потрібно чимало пасивності, але ця сама пасивність пробуджує страх втратити владу. (Цей страх у фалоцентричному суспільстві панування чоловіків набуває форми, як казав Фройд, “страху кастрації”). Між активністю і пасивністю постійно зберігається напруга. В числі інших численних функцій та причин для існування чоловічі організації опосередковують цю напругу між активністю та пасивністю серед чоловіків.

Згадую шостий клас, і як постійно розігрувалась ця вистава. Пам’ятаю виклик на бійку й удар кулаком в живіт, який перебив мені дух. Також в нас було традиційне привітання – удар кулаком у плече. Перед уроками, після уроків, на перерві, на великій перерві, щойно зустрічаєш одного з хлопців, якого ти не бив у плече чи з яким не зустрічався останні кілька хвилин, треба було вдарити одне одного по плечу. Пам’ятаю, як я йшов із класу в клас, нажаханий, що зустріну Еда Скегла в коридорі. Ед, кремезний юний футболіст, на рік старший за мене, кожним дружнім привітанням залишав великий синець. І от що було цікаве у всій цій ситуації: переважно це вітання було дружнім і лагідним. Синці давно зійшли, а я досі згадую Едову посмішку і його дбайливу манеру вітатися зі мною. Але ми не могли виразити цієї прихильності без збереження рівноваги між активністю і пасивністю. Якщо точніше, в маскулінній психології доданої агресії вираження як прихильності до інших хлопців, так і потреби в їхньому товаристві належало компенсувати активним нападом.

Але традиційне визначення маскулінності – не лише додана агресія. Це також виняткова гетеросексуальність, оскільки підтримка маскулінності вимагає придушення гомосексуальності.³⁷ Придушення гомосексуальності – це одна справа, але як нам пояснити сильний страх гомосексуальності, гомофобію, якою настільки просякнуте спілкування чоловіків? Річ не просто в тому, що багато чоловіків можуть вирішити не мати сексуальних стосунків з іншими чоловіками, а в тому, що вони вважають цю можливість страшною чи відразливою. Фройд показав, що хлопчичкове зречення батька – і таким чином всіх чоловіків – як об’єкту сексуальної любові – це зречення сексуальних бажань, які розглядаються як пасивні. Наше усвідомлення майбутнього статусу чоловіка це частина тотожності:

чоловіча стать = прутень = влада = активність = маскулінність

Інший бік рівняння, мовою підсвідомості у патріархатному суспільстві, виглядає так:

жіноча стать = кастрованість = пасивність = фемінність

Ці несвідомі тотожності можуть бути абсурдними, але вони – частина спільної галюцинації нашого патріархатного суспільства. Для хлопчика відхилитися від цієї норми означає пережити сильну тривогу, бо у його сприйнятті на кону його здатність бути активним. Еротичний потяг до інших чоловіків приноситься в жертву, бо в суспільстві немає прийнятної моделі для активної, еротичної

любіві до інших чоловіків. Емоційно заряджена фізична прив'язаність дитини до батька та друзів врешті-решт породжує почуття пасивності й небезпеки, тому хлопчик нею жертвує. Горовіц зазначає, що тривога, яку викликає загроза втратити владу й активність – це “рушійна сила, котра керує тим, як “нормальний хлопчик” вивчає свою стать та гендерні ролі”. Хлопчики у внутрішнюють “визначення “нормального” чи “справжнього” чоловіка в нашій культурі: носій прутня, тому любить тільки жінок, до того ж активно; носій прутня, тому “сильний” і “жорсткий”, а не “м’який”, “слабкий”, “поступливий”, “сентиментальний”, “зніжений”, пасивний. Відійти від цього визначення означає не бути справжнім чоловіком. Відійти від нього означає збудити (використовуючи термін Фрейда) страх кастрації”.³⁸

Іншими словами, хлопчик дізнається про статеву ієрархію суспільства. Цей процес пізнання частково усвідомлений, частково ні. Для хлопчика бути дівчинкою – це загроза, бо це викликає відчуття тривоги через втрату влади. До того, як здобути справжню владу, хлопчик шукає влади у світі уяви (із супергероями, пістолетами, магією та вдаванням із себе дорослого). Але безперервна тяга до пасивних цілей, потяг до дівчат і до матері, зацікавленість у походженні немовлят забезпечують подальше існування цієї напруги. У цьому світі єдина річ настільки ж погана, як бути дівчинкою – це бути слабаком, тобто бути як дівчинка.³⁹ Хоча хлопчик свідомо не вважає, що бути дівчинкою чи слабаком – те ж саме, що гомосексуальні генітальні практики, у підлітковому віці ці почуття, думки та тривоги переносяться на гомосексуальність як таку.

Для більшості чоловіків вистачає встановлення маскуліної норми та сильних соціальних табу проти гомосексуальності, щоб поховати еротичний потяг до інших чоловіків. Однак репресії нашої бісексуальності недостатньо, щоб тримати це бажання під контролем. Якась частина енергії перетворюється на похідні задоволення – нарощування м’язів, чоловічу солідарність, поклоніння героям, релігійні ритуали, війну, спорт – діяльність, в якій ми можемо проявляти радість від перебування у товаристві інших чоловіків чи захоплення ними. Цих форм діяльності недостатньо, щоб нейтралізувати нашу вроджену бісексуальність, наше природне поєднання пасивності й активності та нашу любов до наших татів і друзів. Більшість чоловіків, на додачу до тих чоловіків, чії сексуальні вподобання чітко гомосексуальні, в якийсь момент свого дитинства, підліткового віку чи дорослого життя мали сексуальні чи квазі-сексуальні стосунки з іншими чоловіками, або фантазії чи мрії про такі стосунки. Ті ж, в кого їх не було (чи вони про них не пам’ятають), вкладають чимало енергії в стримування та заперечення цих думок і почуттів. Що гірше, всі ці напружені чоловічі заняття на спортивному майданчику, в конференц-залі чи в роздягальні не змушують зникнути еротизовані стосунки з іншими чоловіками. Вони можуть лише заново пробудити ці почуття. Як сказав би Фрейд, це повернення репресованого.

Ніде це не зображено настільки ж вражаюче, як у книжці із дещо не дуже влучним заголовком “Закохані жінки” Девіда Герберта Лоуренса. Була пізня ніч. Біркін щойно прийшов додому до Джеральда після того, як отримав відкоша на пропозицію одружитися. Вони говорили про роботу, кохання та боротьбу, і врешті-решт повністю роздяглися і почали боротися перед палаючим каміном. Коли вони боролися, “здавалося, що вони штовхають свою білу плоть все глибше один в одного, наче скоро зіллються воєдино”. Вони сплітались, вони боролись, вони притискались все ближче і ближче. “Напружений білий клубок плоті, затиснений у тиші”. Худий Біркін “ніби проникав у твердіше, ширше тіло Джеральда, щоб сплавити своє тіло з тілом іншого, наче щоб непомітно підкорити його, завжди вловлюючи якимось швидким чаклунським передбаченням кожен порух іншої плоті, перетворюючи його та протидіючи йому, граючи кінцівками і торсом Джеральда, ніби сильний вітер. ... Часом лунав різкий вдих, чи звук, схожий на зітхання, а тоді швидкий стукіт по вкритій цупким килимом підлозі, а тоді дивний звук плоті, що тікає під іншу плоть”.⁴⁰

Самі організації чоловічого товаришування та патріархатної влади змушують чоловіків постійно заново переживати їхню близькість та потяг до інших чоловіків, тобто саме те, чого бояться стільки чоловіків. Наш власний потяг до нас самих, хоч яким амбівалентним він не був, може узагальнюватися лише як потяг до чоловіків загалом.

Фобія – це один зі способів, що ними Его намагається впоратися з тривогою. Гомофобія – це спосіб, у який ми намагаємось впоратися не лише з нашим безуспішно стримуваним еротизованим потягом до інших чоловіків, але й з усією нашою тривогою через безуспішно стримувані пасивні сексуальні цілі, байдуже, направлені вони на чоловіків чи на жінок. Але часто, за словами Отто Феніхеля, “людям із фобіями не вдається успішно уникати ситуацій, яких вони бояться. Раз у раз вони змушені переживати саме те, що їх жахає. Часто стає очевидним висновок, що це через їхнє підсвідоме планування. Здається, підсвідомо вони прагнуть саме того, чого вони свідомо бояться. Це зрозуміло, бо ситуації, яких вони бояться, колись були інстинктивними цілями. Це таке собі “повернення репресованого”⁴¹

У випадку гомофобії це не просто питання індивідуальної фобії, хоча інтенсивність гомофобії різниться у різних людей. Це соціально сконструйована фобія, ключова для нав'язування та підтримки маскулінності. Ключове вираження гомофобії – це нав'язливе заперечення гомосексуального потягу; це заперечення виражається у насильстві проти інших чоловіків. Іншими словами, насильство чоловіків проти інших чоловіків – один з головних способів, у які патріархат водночас виражає та розряджає потяг чоловіків до інших чоловіків. Конкретні способи, в які проявляються гомофобія та насильство чоловіків проти інших чоловіків, залежать від людини, від суспільства, від класу. Чимало прямо вираженого насильства та жорстокої гомофобії серед деяких груп робітничої молоді заслуговує на аналіз для висвітлення зв'язку між класом і гендером.

Цей кут тріади чоловічого насильства взаємодіє із насильством проти жінок і підсилює його. Цей кут містить частину логіки доданої агресії. Тут ми починаємо пояснювати схильність багатьох чоловіків використовувати силу, щоб водночас приховати і виразити свої почуття. При цьому страх перед іншими чоловіками, а особливо страх слабкості й пасивності стосовно інших чоловіків, сприяє нашій сильній залежності від жінок у задоволенні наших емоційних потреб та емоційній розрядці. У доданому репресованому патріархатному класовому суспільстві накопичуються величезні обсяги тривоги й ворожості, готові до розрядки. Однак страх перед власними емоціями та страх втратити контроль означають, що така розрядка відбувається лише у безпечній ситуації. Багато чоловіків знаходять цю безпеку у стосунках з жінкою, коли її відданість як дружини чи подруги створює почуття захищеності. Крім того, оскільки йдеться про стосунки з жінкою, це підсвідомо резонує із тими першими глибокими пасивними стосунками хлопчика із матір'ю. Однак як в цій ситуації, так і в ситуаціях насильства чоловіків проти жінок це також безпека взаємодії із кимсь, хто не становить психологічної загрози, хто має меншу владу в суспільстві та, ймовірно, меншу фізичну силу і хто живе в межах сценарію доданої пасивності. Врешті-решт, враховуючи крихкість маскулінної ідентичності та внутрішню напругу через те, що означає бути маскуліном, остаточне визнання нашої маскулінності – це наша влада над жінками. Ця влада може виражатися багатьма способами. Насильство – один з них.

Насильство проти самих себе

Коли я говорю про насильство чоловіків проти себе, я маю на увазі саму структуру маскулінного Его. Формування Его на фундаменті доданої репресії та доданої агресії – це будівництво хиткої структури внутрішнього насильства. Постійне свідоме і несвідоме блокування й заперечення пасивності та всіх емоцій і почуттів, що їх чоловіки пов'язують із пасивністю, – страху, болю, смутку, ніяковості – це заперечення частини того, чим ми є. Постійна психологічна і поведінкова готовність

боротися з пасивністю та її похідними – це постійний акт насильства проти себе самих. Заперечення й блокування цілого ряду людських емоцій та здібностей обтяжуються блокуванням шляхів розрядки. Давати вихід страху, болю чи смутку, наприклад (через плач чи тремтіння), необхідно, бо ці болючі емоції нікуди не зникають, навіть якщо свідомо ми їх не відчуваємо. Чоловіки перетворюються на скороварки. Коли нам не вдається знайти безпечний спосіб розрядки, цілий ряд емоцій перетворюється на гнів та ворожість. Частина гніву спрямована на самих себе у формі почуття провини, ненависті до себе та різних фізіологічних та психологічних симптомів. Частина спрямована на інших чоловіків. Частина спрямована на жінок.

На час закінчення цього процесу наша віддаленість від себе самих настільки велика, що сам символ чоловічості перетворюється на об'єкт, на річ. Стурбованість чоловіків статевою силою і задоволенням поєднується із втратою чутливості прутня. За словами Еммануеля Рейно, чоловік, наскільки може, надає прутню “холоду та твердості металу”. Пруть стає його інструментом, його зброєю, його річчю. “Те, що він втрачає у задоволенні, він намагається компенсувати за допомогою влади, але якщо він і здобуває беззаперечний символ влади, яке задоволення він може насправді відчути зброєю між ногами?”⁴²

За межами чоловічого насильства

Протягом всієї “Осені патріарха” Габріеля Гарсія Маркеса нестаріючий диктатор тинявся своїм палацом і його слоноподібні ноги цілу вічність тягнулися нескінченними коридорами, що смерділи розбещеністю. Він не міг втекти від світу жаху, нещастя ч та гниття, що його він сам створив. Його трагедія полягала в тому, що він був “приречений вічно жити, дихаючи тим самим повітрям, яке його душило”.⁴³ Ми, чоловіки, так само приречені; чи є спосіб втекти від тріади чоловічого насильства та хитких конструкцій маскуліності, що їх ми самі створюємо на шкоду собі, жінкам, дітям і світу?

Щоб подолати насильство чоловіків проти жінок, вочевидь, недостатньо розробити рекомендації щодо змін поведінки чи законодавства. Навіть якщо все більше чоловіків переконані, що ця проблема існує, це розуміння не торкається підсвідомих структур маскуліності. Будь-який чоловік, прихильний до фемінізму, усвідомлює болючу суперечність між його свідомими поглядами та глибшими емоціями й почуттями.

Запропонований в цій статті аналіз наводить на думку, що чоловіки та жінки мають розглянути кожен кут тріади чоловічого насильства та соціоекономічний, психо-статевий лад, що в нього ці кути вкорінені. Висловлюсь чіткіше – неможливо успішно впоратись з одним кутом цієї тріади окремо від інших.

Соціальний контекст, який живить насильство чоловіків, і зв'язок між соціоекономічними перетвореннями та кінцем патріархату були основними темами, що їх розглядали феміністки соціалістичного спрямування. Ця парадигма, хоч і зі своїми протиріччями і невирішеними проблемами, близька і мені. Патріархат і системи авторитаризму і класового панування живляться одне одним. Розглядаючи зв'язок капіталізму та пригноблення жінок, Мішель Барретт пише, що протиставлення чоловічого і жіночого “систематично включені до структури й текстури капіталістичних соціальних відносин... і відіграють важливу роль у політичній та ідеологічній стабільності цього суспільства. [Ці протиставлення] є невід'ємною частиною нашої суб'єктності, так само як, певною мірою, капіталістичної політичної й культурної гегемонії. Вони вплетені у фундаментальні відносини між системою найманої праці та організацією домашнього життя, і неможливо уявити, щоб їх можна було вилучити з виробничих відносин без масштабної трансформації цих відносин”.⁴⁴

Радикальні соціоекономічні й політичні зміни – необхідна передумова для подолання чоловічого насильства. Але організації макросоціальних змін недостатньо, щоб вирішити проблему чоловічого насильства, не лише через те, що ця проблема настільки нагальна тут і зараз, а й через те, що тривале існування маскулінності та доданої агресивності протидіє тим змінам, яких ми прагнемо.

Численні прояви насильства проти жінок залишаються важливою темою для феміністок. Жіночі кампанії та просвітницька діяльність проти зґвалтувань, побиття, сексуальних домагань та загалом за те, щоб жінки мали змогу контролювати власні тіла – це ключ до протистояння чоловічому насильству. Підтримка з боку чоловіків, не лише у боротьбі, яку ведуть жінки, а й у нас на роботі та серед друзів – це важлива частина боротьби. Для чоловіків є багато способів працювати з іншими чоловіками. Вони включають: формування груп психологічної допомоги і служб підтримки для чоловіків, які б'ють дружин (як зараз відбувається у різних містах Північної Америки); агітація за включення пунктів про сексуальні домагання у колективні угоди та установчі документи конституції або внутрішні правила наших профспілок, об'єднань, освітніх закладів і політичних партій; збір коштів, організація кампаній за державне фінансування та пошук інших способів підтримки кризових центрів для жертв зґвалтування та притулків для жінок, які зазнали домашнього насильства; виступи проти жорстокої та сексистської порнографії; організація районних кампаній проти насильства над жінками і дітьми; а також особиста відмова солідаризуватися із сексизмом наших колег та друзів. Останнє, ймовірно, найважче з усіх, і вимагає терпіння, почуття гумору та підтримки від інших чоловіків, які прагнуть подолати сексизм.

Але оскільки насильство чоловіків проти жінок невіддільне від решти двох кутів тріади чоловічого насильства, шляхи їх подолання дуже складні й заплутані. Ідеологічні зміни та широке суспільне усвідомлення проблеми важливі, але недостатні. Хоча ми можемо уявити зміни в тому, як ми розподіляємо догляд за дітьми (що, в свою чергу, вимагало б радикальних економічних змін), тривалі рішення мають проникати набагато глибше. Лише розвиток суспільств, позбавлених доданої репресії (хоч як вони виглядатимуть), уможливить краще вираження людських потреб і, долаючи патріархат, зменшить розрив між активними та пасивними психологічними цілями.⁴⁵

Процес досягнення цих довгострокових цілей включає багато елементів економічних, соціальних, політичних та психологічних змін, кожна з яких потребує фундаментального перетворення суспільства. Такої трансформації не досягти самим об'єднанням певної кількості людей, які вже змінилися; але існує зв'язок між особистими змінами та нашою здатністю будувати організаційні, політичні й економічні альтернативи, які зможуть успішно кинути виклик теперішньому стану.

Один з видів боротьби на особистому рівні, до якого долучається все більше чоловіків – це утворення чоловічих груп взаємної психологічної підтримки. Деякі групи зосереджуються на розвитку самосвідомості, але більшість наголошують на важливості того, щоб чоловіки говорили про свої почуття, свої стосунки з іншими чоловіками й жінками та про будь-які проблеми у своєму житті. Іноді такі групи зазнають критики з боку деяких чоловіків-антисексистів як ще одне місце, щоб солідаризуватися проти жінок. В якості альтернативи були запропоновані групи, зосереджені в першу чергу або на підтримці боротьби жінок, або на безпосередній організації антисексистських кампаній серед чоловіків. Ці заняття дуже важливі, але важливим є й розвиток нових структур психологічної підтримки серед чоловіків. І ці структури мусять виходити за межі традиційного розвитку самосвідомості.

Розвиток самосвідомості зазвичай зосереджується на проявах пригноблення жінок та на гнобительській поведінці чоловіків. Але як ми побачили, маскулінність – це дещо більше, ніж загальна сума форм гнобительської поведінки. Вона глибоко і підсвідомо вбудована в структуру наших Его та Супер-Его; вона – те, чим ми стали. Усвідомлення власної гнобительської поведінки –

це важливо, але дуже часто воно призводить лише до почуття провини за те, що ти чоловік. Провина – по суті консервативна емоція і сама по собі не дуже корисна для впровадження змін. Почуття невпевненості і провини не змінює людей і не надихає інших на зміни. Зрештою, саме невпевненість у власному статусі як чоловіка відіграла важливу роль в індивідуальному набутті маскулітності та в чоловічому насильстві.

Потрібно пропагувати особисту силу та почуття безпеки, які необхідні, щоб чоловіки зважились на серйозніші зміни в собі та на те, щоб боротися з сексизмом і гетеросексизмом у суспільстві в цілому. Групи психологічної підтримки зазвичай дозволяють чоловікам говорити про свої почуття, про те, як нам теж зашкодило зростання в суспільстві із доданою репресією і як ми, в свою чергу, іноді поведимося гнобительськи. Ми починаємо бачити зв'язки між болючими переживаннями і розчаруваннями в нашому житті та відповідними формами гнобительської поведінки. Як зазначає Шейла Роуботем, “дослідження внутрішніх територій свідомості є для нас політичною необхідністю”.⁴⁶

Спілкування серед чоловіків – великий крок, але він все ще не виходить за прийнятні межі того, що чоловіки люблять вважати раціональною поведінкою. Глибокі бар'єри та страхи залишаються навіть тоді, коли ми починаємо їх усвідомлювати. Чоловіки мають заохочувати не лише спілкування, а й безпосереднє вираження емоцій – смутку, злості, гніву, болю, любові – в цих групах, а також фізичну близькість, яка блокується стримуванням пасивних цілей, соціальними заборонами і нашими власними Супер-Его і почуттям того, що є правильним. Таке випускання емоцій несе багато функцій і наслідків: як всі форми емоційної та фізичної розрядки, воно зменшує напругу в людині та знижує ймовірність спонтанного виходу цих емоцій через насильство, спрямоване назовні або всередину.

Але це вираження емоцій – не кінцева мета, в цьому контексті це засіб для досягнення мети. Стимування емоцій, пов'язаних із почуттями образи й болю, слугує таким собі клеєм, який дозволяє і далі триматися отій початковій репресії. Емоційна розрядка в обставинах підтримки та доброзичливості допомагає зруйнувати структури Его, які вимагають від нас поводитись за прописаними сценаріями, сповненими фобій, пригноблення та доданої агресії. В якійсь мірі вона розхитує репресивні структури і дає змогу поглянути на себе і своє минуле з нового боку. Але якщо ця емоційна розрядка відбувається ізольовано або за рахунок жертви, яка нічого не підозрює, це лише зміцнює почуття безсилля, відсутності контролю, або викликає потребу нав'язливо контролювати інших. Лише у ситуаціях, які протистоять цим почуттям – тобто з підтримкою, прихильністю та доброзичливістю інших чоловіків, які переживають подібні почуття, – твориться фундамент для змін.

Заохочення емоційної розрядки та відкритого діалогу між чоловіками також посилює почуття безпеки, яке ми відчуваємо, коли ми разом, і, в свою чергу, допомагає нам впоратися із нав'язливим, нехай і несвідомим, страхом перед іншими чоловіками. Цей підсвідомий страх і відсутність безпеки переживають більшість гетеросексуальних чоловіків протягом усього свого життя. Сценарії для гомосексуальних чоловіків інакші, але зростання та життя у гетеросексистській, патріархатній культурі породжують подібні страхи, навіть якщо реальність дорослого життя такої людини інакша.

Коли ти отримуєш емоційну підтримку та увагу від групи чоловіків, це створює різкий контраст із переживаннями віддаленості, настороженості, страху та зневажання з боку інших чоловіків. Цей контраст – механізм, який створює умови для подальшої розрядки, емоційних змін та зростання почуття безпеки. Захищеність навіть серед невеликої групи наших братів дає нам більше почуття безпеки та сили серед чоловіків в цілому. Це дозволяє нам почуватися впевненими і достатньо

сильними, щоб боротися із сексизмом і гомофобією в усіх їх проявах. Можна сказати, це дає кожному з нас можливість бути взірцем сильного, могутнього чоловіка, якому не потрібно жорстоко поводитись із жінками, з іншими чоловіками, з самим собою. І, сподіваюсь, це хоч якось допоможе кинути виклик гнітючій реальності патріархатних, авторитарних, класових суспільств. І саме зміни в наших життях, нерозривно пов'язані зі змінами в суспільстві в цілому, зруйнують тріаду чоловічого насильства.

Фото з сторінки <https://whiteribbon.org.nz> Кампанії білої стрічки (глобального руху чоловіків з метою припинити насильство чоловіків проти жінок) у Новій Зеландії

ПРИМІТКИ

Я вдячний тим, хто прокоментував перші чернетки цієї роботи, а саме моєму батькові, Натану Кауфману, та Геду Горовіцу. Також висловлюю вдячність чоловікам, з якими я працював у різних ситуаціях психологічної підтримки, і які допомогли мені глибше зрозуміти індивідуальне набуття насильства і маскуліності.

1. Herbert Marcuse, *Eros and Civilization* (Boston: Beacon Press, 1975; New York: Vintage, 1962); Gad Horowitz, *Repression* (Toronto: University of Toronto Press, 1977).
2. Мудрість Фрейда частково полягала у визнанні того факту, що, хоча гендерована психологія індивіда – продукт зростання індивіда в соціальних умовах, що еволюціонують, в останньому аналізі тіло є суб'єктом і об'єктом наших бажань.
3. Michele Barrett and Mary McIntosh, *The Anti-Social Family* (London: Verso/New Left Books, 1982), 107.
4. Susan Brownmiller, *Against Our Will: Men, Women and Rape* (New York: Bantam Books, 1976), 6.
5. Alice Echols, "The New Feminism of Yin and Yang," в Ann Snitow et al, eds., *Powers of Desire* (New York: Monthly Review Press, 1983), 439-459, та Alice Echols, "The Taming of the Id: Feminist Sexual Politics, 1968-83," в Carol Vance, ed., *Pleasure and Danger* (London: Routledge and Kegan Paul, 1984), 50-72. Обидві статті по суті однакові.
6. Aimé Césaire, *Discourse on Colonialism* (New York: Monthly Review Press, 1972), 21-22, вперше вийшла друком у 1955 році у видавництві Editions Présence Africaine.
7. C. Tunnard, *The City of Man* (New York: Scribner, 1953), 43. Quoted in N.O. Brown, *Life against Death* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1959), 283.
8. Цим підходом користується, наприклад, Сюзанна Стайнметц. Вона каже, що соціальні та економічні умови на макрорівні (такі як бідність, безробіття, відсутність забезпечення нормальним житлом і прославлення і прийняття насильства) призводять до високого рівня злочинності у суспільстві та толерування насильства, що, в свою чергу, призводить до агресії в сім'ї. Див. її *Cycle of Violence* (New York: Praeger, 1977), 30.
9. Juliet Mitchell, *Psychoanalysis and Feminism* (New York: Vintage, 1975), 362.
10. Joseph Conrad, *Lord Jim* (New York: Bantam Books, 1981), 146, вперше вийшла друком у 1900 році.
11. Наприклад, перегляньте книгу Мішель Барретт, що спонукає до роздумів, *Women's Oppression Today* (London: Verso/New Left Books, 1980), 10-19, 250-251.
12. Jessica Benjamin, "Authority and the Family Revisited; or, A World without Fathers?" *New German Critique* (Winter 1978), 35.
13. Там само, 40, можна прочитати стисле обговорення *Dialectic of Enlightenment* Адорно і Горкгайма.
14. Mary O'Brien, *The Politics of Reproduction* (London: Routledge and Kegan Paul, 1981), 54-55.

15. Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (New York: Vintage, 1974), 162; вперше вийшла друком у 1949 р. Дороті Діннерштайн дотримується подібних поглядів на питання, але відповідно до ідеї її книжки вважає дітей, яких виховала мати, джерелом цих неоднозначних почуттів до жінок. Більше інформації: Dorothy Dinnerstein, *The Mermaid and the Minotaur* (New York: Harper and Row, 1976), особливо 109-110.
16. Sidney Jourard, "Some Lethal Aspects of the Male Role," у Joseph H. Pleck and Jack Sawyer, eds., *Men and Masculinity* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1974), 21-29.
17. Bertold Brecht, *Threepenny Novel*, trans. Desmond I. Vesey (Harmondsworth, U.K.: Penguin, 1965), 282.
18. Marcuse, в цитованій праці, та Horowitz, *op.cit.*
19. Barrett and McIntosh, в цитованій праці, 29.
20. Це правда не лише тому, що соціоекономічна система створює відповідні форми сім'ї, але й тому, що, в свою чергу, ця сімейна структура відіграє важливу роль у формуванні ідеології суспільства. За словами Барретт і Макінтош, у нашому суспільстві сімейна перспектива і сімейна ідеологія мають "абсолютно гегемонний статус" у суспільстві в цілому. А між формою сім'ї та організацією виробництва і найманої праці відбувається діалектична взаємодія (*ibid.*, 78, 130).
21. De Beauvoir, в цитованій праці та в інших джерелах.
22. Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents* (New York: W.W. Norton, 1962), 70, 72.
23. Gayle Rubin, "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex," в Rayna R. Reiter, ed., *Toward an Anthropology of Women* (New York: Monthly Review Press, 1975), 157-210.
24. Ken Kesey, *Sometimes a Great Notion* (New York: Bantam, 1965), 115. (Це моторошно нагадує твердження Святого Августина: "Кожен мій подих – гріх". Цитата в Horowitz, *op.cit.*, 211.)
25. De Beauvoir, *op.cit.*, 367.
26. Paul Willis, *Learning to Labor* (New York: Columbia University Press, 1981), 150. Також у Stan Gray, "Sharing the Shop Floor," в M. Kaufman, ed., *Beyond Patriarchy* (Toronto: Oxford University Press, 1987).
27. Andrew Tolson, *The Limits of Masculinity* (London: Tavistock, 1977), 25.
28. Simone de Beauvoir, in the *Nouvel Observateur*, Mar. 1, 1976. Quoted in Diana E.H. Russell and Nicole Van de Ven, eds., *Crimes against Women* (Millbrae, Calif.: Les Femmes, 1976), xiv.
29. Серед джерел про чоловіче насильство, які корисні, однак часом проблематичні, можна назвати такі: Lenore E. Walker, *The Battered Woman* (New York: Harper Colophon, 1980); Russell and Van de Ven в цитованій праці; Judith Lewis Herman, *Father-Daughter Incest* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981); Suzanne K. Steinmetz, *The Cycle of Violence* (New York: Praeger, 1977); Sylvia Levine and Joseph Koenig, *Why Men Rape* (Toronto: Macmillan, 1980); Susan Brownmiller, в цитованій праці; Connie Guberman and Margie Wolfe, eds., *No Safe Place* (Toronto: Women's Press, 1985).
30. Levine and Koenig, в цитованій праці, 28, 42, 56, 72.
31. Meg Luxton, *More Than a Labour of Love* (Toronto: Women's Press, 1980), 66.
32. Margaret M. Milloran, "The Sound of Silence Breaking: Toward a Metatheory of Wife Abuse" (M.A. thesis, McMaster University, 1981), 148.
33. Barrett and McIntosh, в цитованій праці, 23.
34. Звичайно, до домашнього насильства вдаються не лише чоловіки. У Сполучених Штатах вбивства в родині скоюють приблизно однакові кількості чоловіків і жінок. У 1975 році 8% вбивств вчинили чоловіки проти дружин, а 7,8% – дружини проти чоловіків. Однак ці цифри не показують ланцюжок насильства, тобто той факт, що більшість цих жінок робили це у відповідь на побиття з боку чоловіків. (Steinmetz, в цитованій праці, 90) Подібним чином, вербальне та фізичне насильство над дітьми чинять однаковою мірою і жінки, й чоловіки. Лише у випадку інцесту в чоловіків майже повна монополія. Оцінки дуже різняться, але від

кожної п'ятої до кожної третьої дівчинки проходять через якийсь сексуальний контакт із дорослим чоловіком, у більшості випадків батьком, вітчимом, іншим родичем або вчителем. (Herman, в цитованій праці, 12 and *passim*.)

35. Luxton, в цитованій праці, 65.
36. Це відзначив І.Ф. Стоун у статті 1972 року про В'єтнамську війну. На брифінгу щодо посилення американського бомбування на півночі офіційний Пентагон порівняв стратегію США з двома хлопчиками, які б'ються: "Якщо один хлопчик заламає руку іншому, він може добитися від супротивника чого завгодно, якщо збільшуватиме тиск різкими, болючими ривками і покаже, що готовий зламати противникові руку". ("Machismo in Washington," передруковано у Pleck and Sawyer, в цитованій праці, 131). Хоча серед жертв війни є і жінки, я включаю війну в категорію насильства проти чоловіків, бо тут я говорю про солдатів, які загинули на полі бою.
37. Це справедливо і щодо маскулінності як організації, і щодо маскулінності окремого чоловіка. Гомосексуальні чоловіки певною мірою дотримуються маскулінної норми, яка пригноблює їх самих, просто через те, що вони виростили та живуть у переважно гетеросексуальному суспільстві із чоловічим пануванням.
38. Horowitz, в цитованій праці, 99.
39. Це формулювання вперше запропонував Чарлі Крейнер на семінарі з чоловічої психологічної підтримки у 1982 році.
40. D.H. Lawrence, *Women in Love* (Harmondsworth, U.K.: Penguin, 1960), 304-305; вперше вийшла друком у 1921 році.
41. Otto Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis* (New York: Norton, 1945), 212.
42. Emmanuel Reynaud, *Holy Virility*, trans. Ros Schwartz (London: Pluto Press, 1983), 41-42.
43. Gabriel García Márquez, *Autumn of the Patriarch*, trans. Gregory Rabassa (Harmondsworth, U.K.: Penguin, 1972), 111; вперше вийшла друком у 1967 році.
44. Barrett, в цитованій праці, 254-255. Віліс розглядає питання приблизно в такому ж ключі в своєму описі розвитку чоловіків робочого класу. Він каже, що патріархат "допомагає забезпечити справжні людські та культурні умови, які ... насправді дозволяють "з власної волі" брати на себе другорядні ролі в ліберальній демократії" (Willis, в цитованій праці, 151). Але, в свою чергу, підтримуючи розкол робочого класу, це зміцнює перешкоди на шляху змін. Як зазначалось у статті у Shrew на початку 1970-х років, "тенденція працівників-чоловіків вважати себе в першу чергу чоловіками (тобто сильними), а не робітниками (тобто представниками пригнобленої групи) створює фальшиве почуття привілею та влади та ідентифікацію зі світом чоловіків, включно із начальником". Kathy McAfee and Myrna Wood, "Bread and Roses," процитовано у Sheila Rowbotham, *Woman's Consciousness, Men's World* (Harmondsworth, U.K.: Penguin, 1973).
45. Щоб прочитати роздуми про суспільства без доданої репресії, особливо у відповідності до Марксової теорії комунізму, дивіться Horowitz, в цитованій праці, особливо розділ 7, а також Marcuse, в цитованій праці, особливо розділи 7, 10 та 11.
46. Rowbotham, в цитованій праці, 36.
47. Очевидно, що, хоча я застосував фрейдистський аналіз несвідомого та механізмів репресії, ці спостереження щодо терапевтичного процесу (в сенсі психотерапії) – особливо стосовно важливості доброзичливого оточення, стосунків у групі взаємопідтримки, емоційної розрядки та концепції суперечності – були створені на основі форм взаємодопомоги, а особливо переоцінного консультування. Але на відміну від останнього, я не вважаю, що будь-хто з нас може відпустити весь наш біль, смуток та гнів і відкрити головну частину свого я, головним чином, тому що наше "я" твориться через процес розчарування, образи та репресії. Я радше переконаний, що може відбутися певне реформування нашого Его, яке дозволить нам повніше визнати і прийняти низку потреб і бажань, що в свою чергу зменшує

форми поведінки, які пригноблюють інших і руйнують нас самих. Більше того, даючи нам глибше усвідомлення власних почуттів і шляхи емоційної розрядки та звільнюючи загачені джерела енергії, ці зміни дозволяють нам успішніше змінювати світ.